

Psychologiczna praca z filmem

NR 3262

Psychologiczna praca z filmem

pod redakcją

Michała Broła i Agnieszki Skorupy

Redaktor serii: Psychologia

Eugenia Mandal

Recenzent

Zofia Ratajczak

Anna Maria Zawadzka

Redaktor

Krzysztof Zadros

Projektant okładki

Anna Gawryś

Redaktor techniczny

Małgorzata Pleśniar

Łamanie

Alicja Załęcka

Copyright © 2014 by

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Wszelkie prawa zastrzerzone

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-8012-116-4

(wersja drukowana)

ISBN 978-83-8012-117-1

(wersja elektroniczna)

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 33,5. Ark. wyd. 42,0. Papier
offset. kl. III, 90 g Cena 54 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: „TOTEM.COM.PL Sp. z o.o.” Sp.K.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Spis treści

Wstęp	7
Idea książki <i>Psychologiczna praca z filmem</i>	9

Cześć I

Wykorzystanie filmu w nauczaniu zagadnień psychologicznych

Michał Broł , Psychologia i film	13
Katarzyna Ślebarska , Wpływ filmu na odbiorcę — angażowanie procesów poznawczych widza	43

Cześć II

Etyka zawodowa i praca psychologa

Agnieszka Gawor, Paweł Miąsek , Wybrane aspekty profesjonalnej pomocy psychologicznej na przykładzie filmu „Całe życie z wariatami” (<i>Shrink</i>)	75
Mariola Paruzel-Czachura , Serce czy rozum? Wybrane etyczne dylematy zawodu psychologa na przykładzie filmu „Serce nie sługa” (<i>Prime</i>)	113
Renata Kleszcz-Szczyrba , Wybrane cechy pacjenta i terapeuty a powodzenie psychoterapii na przykładzie filmu „Buntownik z wyboru” (<i>Good Will Hunting</i>)	151
Justyna Szostek-Aksamit , Przesłuchanie podejrzanego i świadka — przegląd wybranych taktyk na podstawie filmu „Podejrzany” (<i>Under Suspicion</i>)	183

Część III

Świat osób chorych i cierpiących psychicznie w ujęciu filmowym

Marcin Moroń , W świat psychozy. Zaburzenia schizofreniczne w filmach „Pająk” (<i>Spider</i>) oraz „Piękny umysł” (<i>A Beautiful Mind</i>)	223
--	-----

Żaneta Rachwaniec-Szczecińska , <i>Żyję cicho krwawiąc</i> — problem zachowań samobójczych wśród młodzieży na przykładzie filmu „Sala samobójców”	291
--	-----

Część IV

Osoba w kontekście zjawisk społecznych

Agnieszka Skorupa , Między genami a środowiskiem. Różnice indywidualne i ich społeczne konsekwencje na przykładzie filmu „Miasto Boga” (<i>Cidade de Deus</i>)	341
Ryszard Kulik, Małgorzata Turska , „All in all it was all just bricks in the Wall” — uniform tożsamości oraz jego psychospołeczne i kulturowe konteksty na podstawie filmu „Ściana” (<i>Pink Floyd — The Wall</i>) i towarzyszącej mu muzyki	379
Łukasz Jach , Wybrane aspekty funkcjonowania w warunkach konfliktu zbrojnego na przykładzie filmów „Sztandar chwały” (<i>Flags of Our Fathers</i>) oraz „Listy z Iwo Jimy” (<i>Letters from Iwo Jima</i>)	417

Część V

Zagadnienia seksualności człowieka

Sylwia Waclawik , Problematyka dyskryminacji i uprzedzeń wobec osób o odmiennej orientacji seksualnej na przykładzie filmów „Tajemnica Brokeback Mountain” (<i>Brokeback Mountain</i>) oraz „Wszystko w porządku” (<i>The Kids are all right</i>)	447
Edyta Charzyńska , Zagadnienie transseksualizmu na przykładzie filmów „Transameryka” (<i>Transamerica</i>) i „Nie czas na łzy” (<i>Boys don't cry</i>)	495
Notki o autorach	535

Wstęp

Wychowawcza i społecznie stymulująca moc edukacji tkwi nie tyle w samej jej powszechności, ile w skuteczności. Stąd duże znaczenie należy przypisywać nie tylko celom, ale i narzędziom, jakimi posługujemy się w procesie edukacyjnym. Nauczyciel-mistrz zdaje sobie sprawę, że rzeźbienie w delikatnej materii ludzkich myśli wymaga dłuta precyzyjnego, przystającego do poziomu rozwoju psychicznego uczniów, ale i do czasów, w których przyszło mu nim operować.

I oto stawiamy śmiało kroki na ścieżce wciąż pełnej zaskoczeń i niespodzianek. Nowa droga edukacji — skutecznej, bo harmonizującej ze sposobem percepcji pokoleń „kultury obrazkowej” — wiedzie przez salę kinową, przez filmowe projekcje dla niewielkiego grona widzów, przez zerkanie na ekran komputera — i uważną analizę oglądanego w ten sposób materiału.

Adam Asnyk już półtora wieku temu pisał: „Szukajcie prawdy jasnego płomienia, szukajcie nowych, nieodkrytych dróg!”. Kierując się pośrednio tym przesłaniem, podręcznik „Psychologiczna praca z filmem” został pomyślany jako uniwersalne narzędzie dla nauczycieli, wykładowców, ale i dla samych studentów oraz osób zainteresowanych psychologią i filmem. Wychodząc z założenia, że film jest powszechnym narzędziem przekazywania wiedzy, modelowania postaw, nośnikiem treści społecznych i tłumaczem symboli, autorzy kolejnych rozdziałów zapragnęli uciec od „edukacji na skróty”, utrwalającej liczne mity i fałszywe przekonania, dając Czytelnikom możliwość zapoznania się z zagadnieniami niekiedy niedostępnymi w inny sposób. A w każdym razie — nie w sposób prosty i przystępny.

Ze świadomością, iż powszechność posługiwania się filmem w edukacji nie oznacza, że jest on w niej wykorzystywany w sposób trafny, klarowny i efektywny, po przeanalizowaniu dziesiątek artykułów, wyników badań i licznych konsultacjach, autorzy prowadzą odbiorców do pogłębionej refleksji nad obecnymi na filmowych ekranach zagadnieniami.

Film oglądany w półmroku, jak książka czytana w bujanym fotelu przy kominku, to nie tylko rozrywka. To cała feeria drogowskazów, klarownych i ukry-

tych, mądrych i fałszywych, to doświadczenie zastępcze, substytut przeżyć, emocji, wrażeń. Dokąd prowadzą te kręte ścieżki? Jakie budzą skojarzenia, jakich nauk może się od nich spodziewać widz?

Zestaw przeanalizowanych w podręczniku filmów to oczywiście produkcje absolutnie subiektywnie wrzucone w koszyk upleciony z przemyśleń autorów. Można je potraktować jak materiał przykładowy, a z czasem — korzystając z przedstawionych w książce mechanizmów analitycznych — samodzielnie poszerzyć gamę wartościowych filmów.

Stojąc na stanowisku, że słowo drukowane i obraz mogą współistnieć w społecznej symbiozie, uzupełniając się w procesie mądrej edukacji, oddajemy w ręce Czytelnika ten oto podręcznik do psychologicznej pracy z filmem.

Idea książki *Psychologiczna praca z filmem*

Ideą podręcznika *Psychologiczna praca z filmem* jest przedstawienie złożonych zagadnień psychologicznych z odwołaniem się do przykładów z kinematografii, a zarazem analiza samych filmów pod kątem psychologicznym. W książce zostały zaprezentowane konkretne przykłady pracy z filmem, co stanowi jej walor dydaktyczny.

W zamierzeniu *Psychologiczna praca z filmem* ma spełniać zarówno rolę dydaktyczną (przedstawienie w przystępny i praktyczny sposób psychologicznej wiedzy w kontekście filmu), jak i naukową (prezentacja aktualnych wyników badań oraz dostarczanie inspiracji do dalszych poszukiwań).

Zakres merytoryczny i treści niniejszego podręcznika odwołują się do subdyscyplin psychologii, jednakże intencją jego pomysłodawców nie jest stworzenie ich zamkniętego katalogu — byłoby to niemożliwe ze względu na ciągły rozwój tak psychologii jako nauki, jak i filmu jako sztuki. W poszczególnych rozdziałach omówiono przykłady pracy z filmem, przez które w rzetelny i wyczerpujący sposób zostały ukazane możliwości zastosowania filmu w dydaktyce psychologii. Publikacja ta to swego rodzaju propozycja uzupełnienia warsztatu pracy dydaktyka, jej celem jest również omówienie sposobów zarówno grupowej, jak i samodzielnej pracy z filmem.

Wspólnym mianownikiem zawartych w niniejszej publikacji artykułów jest myśl przewodnia książki, zasadzająca się na dwóch elementach, znajdujących swe odbicie w każdym rozdziale:

- po pierwsze: udzielenie odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób dydaktyka może odwoływać się do filmu (przykłady zagadnień psychologicznych w filmie), a także w jaki sposób film może stanowić inspirację dla studentów i samych wykładowców;
- po drugie: czy teorie i koncepcje psychologiczne mają swoje odzwierciedlenie w filmie, czy też przeciwnie, film przedstawia zafałszowany, sprzeczny z doniesieniami z badań obraz świata i człowieka, a także czy w jakiś sposób kieruje uwagę, na to, co jeszcze nie zostało zbadane?

Struktura rozdziałów

Wprowadzenie

Krótki opis filmu

Prezentacja proponowanego zagadnienia z odniesieniem do filmu

Propozycja psychologicznej pracy z filmem

Polecane filmy

Polecane książki

Polecane strony internetowe (w niektórych rozdziałach)

Materiały dodatkowe (w niektórych rozdziałach)

Bibliografia

Notki o autorach według kolejności rozdziałów

Michał Brol — psycholog i politolog. Jego zainteresowania naukowe obejmują przede wszystkim zagadnienie gotowości do sprzeciwu i oddziaływania mniejszości w grupie oraz tematykę związku psychologii i filmu. Przez trzy lata kierował autorskim projektem naukowo-kulturalnym „Studencki Klub Filmowy”. Wraz z Agnieszką Skorupą prowadzi zajęcia z psychologicznej pracy z filmem dla studentów psychologii. Członek Society for the Teaching of Psychology (Division 2 of the American Psychological Association).

Katarzyna Ślebarska — psycholog. Laureatka I nagrody Ministra Pracy i Polityki Społecznej w konkursie na najlepsze prace doktorskie (2010) i trzykrotna stypendystka DAAD. Współpracuje z ośrodkami naukowymi w Berlinie i w Norymberdze. Jej zainteresowania dotyczą problematyki braku pracy oraz reintegracji zawodowej. Jest kierownikiem grantu Narodowego Centrum Nauki: Proaktywne radzenie sobie z adaptacją do nowego miejsca pracy w sytuacji ponownego zatrudnienia. W ramach pracy dydaktycznej prowadzi zajęcia z psychologii poznawczej, zarówno w podejściu teoretycznymi, jak i aplikacyjnym.

Agnieszka Gawor — psycholog. Zajmuje się psychologią gender, pomocą psychologiczną, szkoleniami i coachingiem. Łączy wiedzę i badania naukowe z praktyką. Przez 14 lat zajmowała się w poradni psychologiczno-pedagogicznej diagnozą i terapią psychologiczną, za co dwukrotnie otrzymała Nagrodę Dyrektora Poradni. Była kierownikiem Zespołu Psychologów w Punkcie Poradnictwa Psychologicznego i Psychospołecznego przy Akademickim Centrum Karier oraz Koordynatorem Uniwersyteckiego Centrum Wolontariatu. W pracy dydaktycznej interesował ją głównie obszar diagnozy i pomocy psychologicznej. Za osiągnięcia dydaktyczne otrzymała w roku 2003 Nagrodę Quality Rektora Uniwersytetu Opolskiego. Jest trenerem biznesu i prowadzi szkolenia z zakresu podnoszenia kompetencji społecznych w organizacji. Obecnie jako akredytowany na poziomie Associated Certified Coach (ACC) International Coach Federation wspomaga ludzi i organizacje w osiąganiu celów.

Paweł Miąsek — psycholog, trener biznesu, coach z wieloletnim doświadczeniem w pracy nad rozwojem osobistym. W pracy naukowej zajmuje się motywacją osiągnięć i planowaniem ścieżek kariery młodych Polaków. Film wykorzystuje w pracy zawodowej w charakterze narzędzia treningu kompetencji społecznych, a w dydaktyce służy mu jako egzemplifikacja i ilustracja procesów społecznych.

Mariola Paruzel-Czachura — psycholog i absolwentka filozofii. Interesuje się psychologią moralności oraz etyką zawodu psychologa. Trzykrotna stypendystka Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, uhonorowana wyróżnieniem w konkursie „Laur Studencki” w kategorii „Przyjaciel Studenta”. Film jest obecny w jej pracy dydaktycznej oraz praktyce trenerskiej, w ramach której pod opieką profesora Philipa Zimbardo, wraz z Agnieszką Wilczyńską, Agnieszką Skorupą i Michałem Brolem wdraża do polskich szkół Projekt Bohaterskiej Wyobraźni (Heroic Imagination Project, HIP).

Renata Kleszcz-Szczyrba — psycholog, nauczyciel akademicki. W swojej pracy naukowej zajmuje się między innymi problematyką czynników leczących w psychoterapii. Psychoterapeutka z kilkunastoletnią praktyką kliniczną. W pracy terapeutycznej łączy podejście ericksonowskie z systemowym.

Justyna Szostek-Aksamit — psycholog. Jako naukowiec zajmuje się psychologią zeznań świadków, ze szczególnym uwzględnieniem sposobu uzyskiwania zeznań, tj. metod przesłuchania. Laureatka XII edycji Konkursu im. prof. Tadeusza Hanauska na Pracę Roku Z Dziedziny Kryminalistyki. Członek Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego.

Marcin Moron — psycholog. W pracy naukowej zajmuje się zagadnieniami teorii umysłu — rolą zdolności emocjonalnych, empatii i złożoności atrybucyjnej w kształtowaniu społecznych zachowań człowieka. Prowadzi zajęcia z zakresu umiejętności interpersonalnych, z elementami analizy materiałów filmowych.

Żaneta Rachwaniec-Szczecińska — psycholog i socjolog. Na uniwersytecie prowadzi zajęcia z psychologii poznawczej, ale jej zainteresowania są związane z psychologią ogólną. Bada przyczyny narzekania oraz etykę pracy. Trener warsztatu umiejętności psychospołecznych, prowadzi warsztaty i szkolenia dla szerokiego grona odbiorców.

Agnieszka Skorupa — psycholog. Naukowo zajmuje się szeroko rozumianymi różnicami indywidualnymi, a szczególnie zachowaniem człowieka w sytuacjach skrajnych i ekstremalnych. W ramach tzw. funduszy norweskich wraz z Michałem Brolem opracowała i realizowała zajęcia z psychologicznej pracy z filmem dla Gdańskiego Teatru Szekspirowskiego. Od ponad dziesięciu lat prowadzi warsztaty dla dzieci, młodzieży i dorosłych odbiorców między innymi z wykorzystaniem elementów survivalu.

Ryszard Kulik — psycholog, działacz ekologiczny, trener psychologicznego treningu. Autor książek poświęconych relacji człowiek — środowisko naturalne, między innymi „Jak kształtować postawy proekologiczne: trening grupowy w edukacji ekologicznej” (Katowice: Śląsk, 2001) i „Odkrywanie natury: praktyka głębokiej ekologii” (Bystra: Stowarzyszenie Pracownia na rzecz Wszystkich Istot, 2007). Laureat nagród „Zielony czek” i „Dobromir Roku 2013” za działalność edukacyjną na rzecz ekologii.

Małgorzata Turska — psycholog. Interesuje się psychologią sportu, szczególnie w kontekście osobowości i moralności. Na uniwersytecie prowadzi ze studentami zajęcia z zakresu psychologii osobowości i etyki zawodu psychologa. Jest również twórcą analizy motywów autobiograficznych w tekstach Rogera Watersa.

Łukasz Jach — psycholog i socjolog. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się wokół zagadnień psychologii zdrowia i jakości życia, psychologii ewolucyjnej oraz psychologii ekonomicznej. Od wielu lat prowadzi wśród młodzieży gimnazjalnej i licealnej oraz wśród studentów zajęcia popularyzujące wiedzę psychologiczną. Jest członkiem Akademickiego Stowarzyszenia Psychologii Ekonomicznej.

Sylwia Waclawik — psycholog i socjolog. Jej zainteresowania naukowe skupiają się przede wszystkim wokół tematyki kobiecości i męskości, stereotypów i równoważenia obszarów praca — życie. Od blisko pięciu lat prowadzi szkolenia i warsztaty dla osób dorosłych dotyczące komunikacji, asertywności oraz edukacji seksualnej.

Edyta Charzyńska — filozof, psycholog. Interesuje się zagadnieniami związanymi z seksualnością oraz duchowością człowieka. Autorka kilkunastu artykułów z zakresu seksuologii, w tym do książki „Kino i refleksje współczesności. Tom 1” pod redakcją Michała Broła (Katowice: Wydawnictwo I-Press, 2008). Opiekun naukowy Studenckiego Koła Seksuologii w Uniwersytecie Śląskim. Prowadzi fakultet i warsztaty na temat seksualności w cyklu życia.